

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v saboto 17. oktobra 1857.

Kdor krave vprega, najcenejše vozari.

Konj je za gospodarja draga stvar; kdor si konje derži, ima stroškov veliko. Vendar ne, da bi kdo mislil, da hočemo vsem gospodarjem konje odsvetovati, Bog obvaruj! Dobro vémo, da je tudi več malih kmetij, kjer ne morejo brez konja biti. Ali réči hočemo, da pri kmetji voli, ki so cenejši od kónj, razne vožnje ravno tako dobro opravljajo kakor konji. — Pomisli ljubi moj! koliko stroškov ti konj prizadene, če ga hočeš imeti, da ti je za rabo! Čez leto in dan, koliko ti povžije druzega žita, ki bi ga lahko prodal! Kovač in sedlar (zotlar) ti vsako leto naredita veliko rajtengo!

Kdor ima svoje polje blizo hiše; kdor ima dovelj srove in suhe klaje, ta najsi omisli voličev, ali — kar je najkoristniše za majhne kmetije — naj vprega krave.

Kdor krave vprega, vozari najcenejše!

Res je, da krav ne more za vsako delo in povsod vpregati; za pretežke dela niso, posebno pa za take ne, kjer je zemlja globoka in zamokla; za take kmetije je treba volov. Kjer imajo pa lahko zemljo, ondi so krave koristniše. Na lahki zemlji opravite dvé dobro gleštane kravici ravno toliko, kot par volov. Kar so voli močnejši, so pa krave hitreje, gibkeje v obračanju; urnost pa prekosi dostikrat večjo moč. Če se krave tako za vprego rabijo, da pride zdaj ta, zdaj una na versto, in če se skerbno kermijo, ne bojo dosti manj molzle kakor sicer. Da je pa mleko vpreženih krav še mastneje, kakor molznih, so skušnje povsod poterdile.

Po gotovih skušnjah se je zvedilo, da se je od štirih vedno v hlevu deržanih krav v štirih tednih 658 bokalov mleka namolzlo, od štirih drugih pa, ki so se zverstoma vpregale, to je, da so bile vsaki dan le po pol dné v jarmu, se ga je ravno v tem času 612 bokalov dobilo. Delo jim ga je le 46 bokalov vzelo. Na mesu so se v hlevu rejene krave v omenjenem času za 36 funtov zboljšale, une pa, ki so se vpregale, so za 12 funtov shujšale. Če se to v denarji prerajta, so vprežene krave kmetu v štirih tednih, ker so na mesu shujšale in menj mleka imele, okoli 3 tolarje, to je, vsaki dan po kakšnih 5 grošov, stroškov prizadjale. Če bi se pa mleko ne poprodalo, ampak v maslo porabilo, bi bilo stroškov še menj, zato, ker je mleko kakor je bilo že gori rečeno, vpreženih krav mastneje kakor v hlevu rejelih.

S klajo, ki je en sam konj potrebuje, da se v dobrem stanu obderží, se lahko dvé kravi prerediti, od katerih ima kmetič vsako leto od telet in mleka več dobička kakor od par voličev! Konji in voli so pozimi in pri malih kmetijah dostikrat tudi ob drugih letnih časih mertev kapital. Krave pa donasajo vedno nekoliko vžitka na mleku in teletih, povračujejo klajo, med tem ko konj in vol zastonj žreta; gnoj je edini dobiček.

Neki prebrisan kmet je na Badenskem svojim sosedom svetoval, naj začno krave vpregati in od te vprege jim je tudi storjene skušnje naznanil rekoč: „Vi véste, ljubi sosede! da nimam toliko polja, da bi bila imela vedno dva konja kaj opraviti. Ker pa kónj brez dela nisem terpeti mogel, zato sem pa hodil z njima na dnino, kjer sem ka-

menje, pesek, derva i. t. d. za plačilo vozil, in na to vižo sta mi mogla konja kermo sama zaslužiti; toda pri težjem delu sem jima mogel tudi več in bolje klaje pokladati, in ravno zato nisem mogel več kakor eno samo kravico rediti, ker mi je klaje primanjkovalo. Dolgo časa nisem imel druzega repa pri hiši kakor dva konja in eno kravico. Njive hočejo pa dobro gnojene biti, če hočejo roditi, in ravno tega mi je primanjkovalo; zato sem imel večidel le slabe letine. Vsako drugo leto sem mogel svoje izvlečene merhe skoraj po nič prodati. Na zadnje sem bil primoran, svoje gospodarstvo drugače začeti. Konja sem spravil od hiše in krave vpregati pričel. In kar s kravami gospodarim, se je moje gospodarstvo zlo zlo zboljšalo. Poprej sem srebal le slabo, skoraj nezabeljeno juho, zdaj imam pa dovelj mleka, masla in sira; in ker sem z dobrim gnojem svoje polja in travnike v kratkem tako zboljšal, da zamorem šestero goved, to je, čvetero krav in dva voliča prerediti, in ker sem imel popred vedno slabe letine, imam sedaj zaporedoma dobre; zato pa tudi rečem, da vse žive dni mi ne pride noben konj več v štaló!“

Koliko malih kmetij je pri nas, ki so ravno tako borne in zanemarjene kakor je bila una. — Da bi se pač naši kmetje pri poljedelstvu in živinoreji po izgledu omenjenega kmeta védli, gotovo bi dobro opravili, ako bi brezo in dimo namesti vranca ali belca vpregali. Bolje je namreč s kravami orati in premožno živeti, kakor se s konji voziti in prazno mošnjo imeti! Da je krava menj od osla, in vol menj od konja, ni vselej pravična sodba. Po naših mislih je ta na najvišji stopnji, kdor ima svojo kmetijo v najboljšem stanu, naj vprega čvetero berzih konjičev v gnojni voz ali pa jarm kravic.

K.

Gospodarske skušnje.

(Na dimu posušena slama.) Od koristi na dimu posušene slame piše v časniku „Agric. Gac.“ gosp. J. M. Goodiff in pravi, da so njegove krave tako posušeno slamo kaj rade jedle; za to je imenovani živinorejec vso slabo slamo porabil in je pri tem zapazil, da so se krave po nji poprej goniti jele. Slamo je sušil večidel na dimu iz šote. (Torf.)

(Štirka iz divjega kostanja.) Na Francozkem si na vso moč prizadevajo fabrike, kjer se štirka iz divjega kostanja napravlja, na višjo stopnjo spraviti; zato je pa tudi minister, gosp. Callias dovolil, da se po vseh cesarskih borštih smé divji konstanj brez vsega plačila nabirati. — Štirka se pa iz konstanja, kakor gg. Incolle in Deschamp priporočujeta, tako le dela:

Zrelemu kostanju se oluši unajna zelena lušina, in potem se pustí 14 dni na kupu ležati, da začne vreti, to je, se potiti. Potem še le se mu oluši rujava lušina, se večkrat dobro v čisti vodi opere, kateri se je deseti del solne kisline prililo, da se mu zelena barva in navadna ojetrost odpravi. Sedaj se razriba in skozi sito štirka izpere. Štirka se potem v omenjeni okisani vodi tako dolgo izpira, dokler ni zelene barve in grenjkobe zgubila; potem naj stoji, da se na dnu vode vleže, voda potem odlije in štirka sušiti dene.

(Ogelni prah dober zoper tertno bolezen.) Na Francozskem rabijo zoper tertno bolezen žvepljeni prah, s katerim bolne jagode posipljajo. Mihael Louis pa jemlje namesti žvepla ogelni prah in pravi, če bolne tertne z ogelnim prahom le enkrat dobro poštopá, da prežene z njim v 4 ali 5 dneh gotovo tertno bolezen. Če je to res, imajo vino-rejci sredstvo, ki je še cenejše, kakor žveplo.

(Otrobna voda pri péki kruha.) Razne skušnje so pokazale, če se moka z vodó iz otrobov zamesi, se več kruha spéče, kakor če bi se z navadno vodó zamesila.

Čertice iz kmetijske zgodovine naših krajev.

Nabral P. Hicinger.

1. Živinska kuga krog leta 50. pred Kr.

Slavni rimski pesnik Virgili prav izverstno v svojem petji „O kmetii“ (Georgicon I. III. v 469 etc.) popisuje hudo živinsko kugo*), ki je več let pred nastopom Avgustovega cesarovanja razsajala ob bregu jadranskega morja poleg Timava, in po planinskih verhih in gričih starih Tavričanov in Noričanov. Popis, dasiravno v pesniškem duhu izdelan, je vendar po poglavitnem obsegu ves zgodovinski, ker Virgili je po eni strani bil zadosti bližen sosed naše zemlje. Rojen je bil namreč blizu Mantove. Po drugi strani je tudi razumeval živinsko zdravilstvo in se je ravno s tem napred priporočil cesarju Avgustu. Začenja se pa Virgilijev popis z versticami: „Zimski pogóstni vihár res tako ne dère po morji, kakor pa kužnih bolezen oblast med živinico déla; zleg ne popáda živá! le po samem; vsa létenska čéda, staro in mlado, miní kar ob enem, vse pleme do konca. Védi, ko človek ozrè se do zračnih Planín, in po gričih v nóriške terdne gradove, in v japiški svét o Timávu. Zdaj ko minúlo je let že obilno, so še zapuščene trate pastirske, in prazni so lógi široko in dolgo.“

Pesnik potem dalje popisuje, zakaj in kako se je bolezen začela, in kako je hudo razsajala. Podnébni zrak se je bil nekakošno ugonobil; vroča jesen ga je bolj prekuhala, vode so se bile nekako ostrupile, paše so se oskrunile z néko gnjilobo, in vsakoršno pleme živine ali zverine je šlo pod zlo. Sicer žival ni padala povsod po enakem potu, temuč tukaj je žgeča žeja prehajala vse žile, in posušila vse ude; tam je obilna tekočina napénjala život, in časoma vse kosti razdrobila in raztopila. Pri altarjih, kjer se je imela darovati, je padala živinica, ali če so jo tudi zaklali, se je znalo le malo kervi, ali je lé néka gnojnica pomočila tla. Junčki so konec jemali na pašnikih ali pri jaslih, pse je napadala stekloba, suh kašelj je trésel in dušil svinje. Konji so obolevali, niso marali ne za klajo ne za vodo, merzel pot jih je nahajal in polt se jim je sušila. To je bilo v začetku; po tém so bile očí unete, sapa je bila teška, s stokom združena, z nosnic je tekla črna kri, in v zatéklem gobcu je na polnem tišal ojster jezik. V začetku se je vidilo, da je bolni živini teknilo, vina po rogu vlti; pa kmalo ji je to huje delalo, in kot obdivjana je žival bila vsa uneta, in je z zobmi tergala svoje ude. Tam na njivi je dostikrat padel vol zraven drevesa, ter je pljuval iz gobca kri in péne. Žalosten je mogel ratar odpreči zdravega tovarša in plug pustiti na brazdi. Bolne živine ni okrepčala senca v visokem logu, ne mehka trava na ravnini, ne bistra voda potoka; boki so upadali, očí stermele, vrat se je k tlam obešal.

S kopačami in rokami so zdaj ljudje mogli zemljo obdelovati, ali sami drevo po bregovih vlačiti. Celo med zverino je razsajala huda bolezen. Ni bilo mar volku, ob-

hajati čede, in si iskati ropa med njimi; boječe serne in hitri jeleni so zgubili strah, in pohajali so krog pohištév. Množino mertvih rib in druge vodne živali je morje plavilo na breg. Po skalovji in luknjah je gade in kače nahajala smert, in pticam je bil zrak pogubljiv; s kviškega so medle padale na zemljo.

Nikak pomoček ni več služil v dobro; umetnost zdravnikov je prišla na nič, mertija je gospodovala povsod in se mogočno znašala. Na kupe je padala živina na prostem, in po hlevih se je kopičila v gnjilobi, dokler se niso navadili je zakopavati. Tudi koža mertve živali se ni dala porabiti, ne drob z vodo ali z ognjem zmagati, ne zjedena volna v tkanino pripraviti. Pa tudi, če je kdo tako stvar po sili hotel porabiti v obleko, so sledile vnete bule, smradljiv pot je prihajal iz udov, in čez malo časa je hud prisad prepadel vés život.

Ta silna kuga je za dolgo časa naredila praznoto po naših stranéh, kakor se kaže iz Virgilijevih besed. Pésnik sicer ne določuje natanko časa, o katerem je bolezen razsajala; tista doba se vender dá po drugih okolštinah za nekoliko odméríti. Svojo pesem „o kmetii“ je Virgili izdelal ravno pred veliko bitvo pri Akcii leta 31 pr. Kr. Ko se je Avgust po doseženi zmagi povernil v Italijo in se je za oddihe voljo nekaj časa deržal v Atelah blizo Neapola, mu je pésnik prebiral svoje delo. Ker pa písnik pravi, da je takrat že mnogo let minúlo po tisti kugi, bi se po takem moglo še kakih 20 ali 30 let nazaj šteti, in vse skupaj bi prišlo na 50 ali 60 let pred Kristusom.

Kratkočasno berílo.

Trije sini.

Národne pripovedke imajo za nas večjo znamenitost od izmišljenih, in sicer zato, ker v njih se vidi kakor v zerkalu: duh, značaj in mišljenje (logika) našega národa. To je uzrok, da radi priobčujemo pripovedke, ktere si naš národ pripoveduje. Ali ne samo zavoljo tega, ampak tudi zavoljo nauka, ki ga v njih nahajamo. — Iz sledeče pripovedke od treh sinov se učimo, da je najbolje in najkoristnije, ako povsod resnico govorimo.

Bil je oče, ki je imel tri sine; dva sta bila pametna, tretji in najmlajši pa budalast. V bližnjem mestu je kraljeval zlo mogočen kralj, ki je samo jedno hčer imel, ktero je za svojo naslednico proglasil. Ko se je čas ženitve približal, je kralj pogodbo razglasil, ktero mora spolniti, ki hoče njegovo hčer snubiti. Pogodba pa je bila: „Kdor hoče kraljičino za ženo in z njo tudi kraljestvo dobiti, mora se po suhem na barki v kraljevi grad pripeljati.“ Vse se je čudilo tej pogodbi, in vse je mislilo, da kraljičina bode brez moža ostala; — samo oče treh sinov se je na svoja dva stareja sina zanašal, misleč, da ni posla na svetu, kterege bi ona ne opravila.

Neki večer pokliče svojo družino skup, ter ji razodene sklep, kaj je nakanil. Odločil je namreč, da tri dni zaporedoma mora vsako jutro drug sin v hosto iti, bruna za barko tesati, in sicer morajo se po starosti črediti (verstiti.)

Že precej v jutro prihodnjega dne se je moral najstarejši sin s torbo polno kruha in s sekiro na rami iz doma v log podati, barko delat. Bil je vesel, ker se je nadjal, da bode kraljičino za ženo dobil, in da bo vsled tega prihodnji kralj cele deržave. Ko v hosto pride, ga sreča neki starček, ga priljudno pozdravi in popraša: kaj bode sekal? Rudečica oblije mladenča; ker se je sramoval, starčku pravi uzrok svojega prihoda v hosto razodeti, se mu je zlagal in je rekel, da bo derva sekal, iz kterih bode žljice delal. Starček mu voši dober vspeh ter odide. Mladeneč začne sekati, pa kolikorkrat s sekiro po deblu mahne, tolikokrat se mu za žljice pripraven kos drevesa odkerhne. Celi dan je sekal, ali za barko ni nič pripravnega nasekati mogel. Na večer naloži nasekano hlodje na herbet, ter se

*) Mikavno je brati popis te kuge, ktera po vsem soditi ni bila nič družega, kakor sila hud čerm ali vrančni prisad ali metljaj (Anthrax—Milzbrand.) Vred.